

односи захтевају брже решавање путем законодавства, као што је то случај у Америци, теорија је нужна у улози руководства за акцију.

На крају писац укратко излаже историјат енглеске пороте, која такође води порекло из времена норманске инвазије. Као у Француској, и у Енглеској је она постала из сасвим другог разлога него што је то очување слободе. И овде су „поротници најпре били денунцијанти у кривичном, а нека врста сведока у грађанском поступку” (64), но током векова они су се постепено и неприметно претворили од сведока у судије а порота у суд.

Као што се из изложенога могло видети, писац схвата енглеско право у духу правне теорије либералне буржоазије као творевину културе, односно феномен који стоји изнад државе и државне принуде и који служи за остварење друштвене сигурности, слободе и општег добра. Овакав пишчев став последица је према нашем мишљењу пре свега његовог посматрања настанка норми енглеског права које су у свом највећем делу творевина енглеских судија који се појављују као тумачи народног духа и схватања у области права. Међутим, иако енглеско право у највећој мери страдају судије, његов класни карактер се тиме не мења. Несумњиво да је у специфичним условима релативно мирног развитака енглеског друштва, тј. одсуства оштрих и оружаних класних борби, створена могућност за континуиран развитака и енглеског права и, што је нарочито важно, за ублажавање оштрине оних одређби којима се најочигледније штити класни интерес. У таквој ситуацији свакако да се и право у великој мери добровољно поштује, и не само то, него у извесној мери почиње да се од обичајног права претвара у друштвени обичај. Но то још не значи да санкција државног апарата није присутна, иако у овако специфичним условима слабије долази до изражаја. Не запажајући све ово лако се запада у грешку да се право објашњава, односно његови корени траже претежно у домену социјалне психологије уместо првенствено у области социологије и економије.

Но и поред ове замерке, и можда још других мањих које би се могле ставити писцу, стоји чињеница да је он у ономе што је изложио у вези са енглеским правом објективан и критичан и да је поред позитивних изнео и слабе стране овога права. Он је у једном малом делу изложио у најкраћим цртама један свакако интересантан и специфичан феномен правног света као што је то енглеско право.

Димитрије Продановић

Р. О. Халфина: ПРАВО ЛИЧНОЙ СОБСТВЕННОСТИ ГРАЖДАН СССР, Москва, издање Академије наука СССР, 1955, 181 стр.

Право личне својине грађана СССР упркос свом несумњиво централном месту у систему грађанског права и прворазредном друштвено-политичком значају није још увек довољно објашњено у совјетској правној теорији. Тешкоће ствара и стање грађанског законодавства које је по овом питању делимично застарело као и неповезаност па и несагласност грађанскоправних норми. Зато је монографија Р. О. Халфине, која претставља више него обично систематско излагање проблематике права личне својине, покушај и допринос вредан пажње. Обилно користећи судску праксу, аутор је дао своја решења многих у теорији и пракси спорних правних питања.

Целокупна материја монографије подељена је на пет глава: I глава — појам права личне својине грађана СССР (стр. 5—37); II глава — субјекти права личне својине (37—87); III глава — објекти права личне својине (88—130); IV глава — садржина права личне својине (131—154); V глава — грађанскоправна заштита права личне својине грађана СССР (155—181).

1. — Пошто је указао на потребу изучавања економске садржине права личне својине и на изворе њеног настајања, писац износи своје мишљење да се о личној својини грађана СССР као самосталном институту совјетског грађанског права може говорити тек од доношења Устава СССР. До Устава, позитивно право није издвајало личну својину грађана у посебан облик својине. Општи појам приватне својине обухватио је како личну својину грађана тако и „ситну радну приватну својину“, као и капиталистичку приватну својину у границама дозвољеним законом. Од Устава СССР, који је правно фиксирао корените промене у економици и друштвеном животу, лична својина је основни и — са незнатним изузетком својине инокосних сељака и занатлија — једини облик својине грађана.

Не може се, вели даље писац, дати за право оним теоретичарима који својину инокосних сељака и занатлија схватају као њихову личну својину. То су два принципијелно различита облика својине. Лична својина је изведена из социјалистичке и има чисто потрошачки карактер. Као таква она ће постојати и у комунизму. Но, напротив својина инокосних сељака и занатлија заснована на личном раду користи се и у сврхе организовања робне производње. Њен извор је рад уложен у приватно газдинство. У комунизму је као посебне економске категорије неће бити.

2. — Субјект права личне својине може бити сваки грађанин СССР. Конфискација, која претставља једини случај када грађанин за извршено кривично дело може бити лишен права личне својине, не ограничава правну способност субјекта у смислу немогућности бити убудуће субјект права личне својине.

Совјетско право познаје сусвојину (чл. 61—65 Грађанског кодекса РСФСР). По разним основама може настати сусвојина грађанина и државе. Како за својинске односе државе и својинске односе грађана важе посебни режими, а њихова истовремена примена је практично неизводљива, сусвојина грађана и државе може бити само привремена, односно на један од законом установљених начина мора бити окончана.

С обзиром на специфичности сеоске привреде, норме Грађанског кодекса које регулишу сусвојину, не примењују се на својинске односе сеоских домаћинстава, како колхозних тако и инокосних. Писац у вези с тим истиче тешкоће теорије и праксе око разграничења сеоских од градских домаћинстава, што у условима ишчезавања супротности и разлика између града и села претставља деликатан задатак.

Совјетска грађанскоправна теорија признаје да улагање личног рада или материјалних средстава у стварање неког објекта претставља основ за признање удела у својини. Ако улагање нема посебних законом дозвољених основа (на пример: уговор о наму), намера за заснивање односа сусвојине има се претпоставити. Другачије стоји ствар ако се улагање односи на побољшање, корисне измене или одржање извесне већ постојеће ствари. У одсуству изричито изјављене воље и немогућности да се из околности конкретнoг случаја утврди намера за заснивање односа сусвојине, улагачу се има признати тражбено право према сопственику ствари. Судска пракса, међутим, није јединствена у решавању ових правних питања.

Сувласник има право прече куповине. Пракса Врховног суда СССР подељена је на питању санкције за повреду норми Грађанског кодекса које регулишу право прече куповине. Пленум Врховног суда СССР стоји на становишту да сувласник који је повређен у свом праву прече куповине може судским путем захтевати да се на њега аутоматски пренесу права купца под условима под којима их је он прибавио од другог сувласника. Међутим, Судска колегија за грађанске предмете Врховног суда СССР сматра да суд може само поништити уговор о продаји сувласничког удела, враћајући продавца у првобитну правну ситуацију. Практична последица таквог решења може бити задржавање старих сувласничких односа, ако у васпостављеној првобитној правној ситуацији продавац-сувласник односно његов универзални сукцесор одустане од продаје.

Од сусвојине треба разликовати заједничку имовину супруга, тј. имовину коју су супрузи стекли у браку. Осим заједничке имовине супруга, породични или родбински односи и заједнички живот и коришћење имовине не стварају односе заједничке својине. Врховни суд СССР доследно стоји на том становишту, што, међутим, није случај са нижим судовима који имовину градске породице често признају за заједничку имовину њених чланова.

Законодавства извесних совјетских република (напр. Белоруске ССР) предвиђају да се у случају развода брака или спора заједничка имовина има између супруга увек делити на равне делове. Овакве позитивноправне одредбе израз су схватања једног дела совјетске грађанскоправне теорије да је основ режима заједничке имовине брак као такав, те с обзиром на равноправност брачних другова други размер делова није ни могућ.

Халфина пледира за другачије решење које је прихваћено у породичном законодавству РСФСР и још неких савезних република а које не везује унапред суд крутом нормом о једнакости делова мужа и жене. Та једнакост је само претпоставка од које је могуће отступити ако постоје, како аутор каже, „довољно озбиљни разлози”. На тој линији је и пракса Врховног суда СССР.

За остваривање права заједничке својине потребна је сагласност оба супруга. С обзиром да се та сагласност претпоставља, брачни друг који поводом заједничке имовине ступа у правне односе с трећим лицима не мора, по правилу, да се легитимише пуномоћјем другог брачног друга.

3. — Круг објеката права личне својине одређен је чланом 10 Устава (приходи од рада и уштеђевине грађана — у новчаном и натуралном облику, кућа за становање, помоћно домаће газдинство са потребним инвентаром, предмети домаћинства, личних потреба и удобности). Пошто је указао на извесне специфичности новца као објекта права, писац у даљем тексту излаже правни режим који важи за новчане уштеђевине грађана уложене у државне штедионице. Из штедних улога не могу се вршити принудне наплате за грађанскоправне обавезе. Подаци о улозима су тајна и са њима може бити упознат само суд или иследни орган на службени захтев. Грађанин у свако време задржава пуну слободу располагања улогом. Један од основних објеката права личне својине је кућа за становање. Указ Президијума Врховног совјета СССР од 26 августа 1948 предвиђа да сваки грађанин и свака грађанка има право да купи или за себе сагради једноспратну или двоспратну кућу с једном до пет соба, како у граду тако и ван града. У сагласности са одредбама овог Указа било је измењено и грађанско законодавство у том смислу да су прешле у личну својину грађана станбене зграде које су им дотле припадале по праву грађења.

У совјетској теорији много је дискутован проблем коришћења земљишне парцеле око куће (уствари дворишта), када је кућа у сувојини више лица. Пракса још није нашла дефинитивно решење. У логичком развијању своје полазне тезе да се право коришћења земљишне парцеле не може одвојити од коришћења саме станбене зграде, Халфина изводи закључак да размер стварно коришћених станбених површина одређује и размер удела у коришћењу земљишне парцеле, без обзира на број сувласника и величину њихових сувласничких удела.

4. — Правна овлашћења титулара права личне својине су да ствар држи, употребљава и њоме располаже.

По мишљењу писца совјетско право не познаје заштиту правно неосноване државине, ни посебан институт државинске заштите независно од *titulus-a*. Суд ће испитивати титулус не увек већ само онда ако у његово постојање односно исправност посумња, или ако постоји спор.

Посебан интерес побуђују излагања аутора о застарелости права својине. По совјетском праву сопственик не може остваривати право својине ако је пропустио рок застарелости тужбе за потраживање ствари. Многи писци сматрају да сопственик овде губи право својине и за сопственика признају државу. У том смислу поступају и многи судови. Халфина сматра да сопственик који је пропустио рок застарелости тужбе за потраживање ствари губи само могућност судског остваривања свога права, али само право задржава и даље све до момента кад држава узме ствар од незаконитог држаоца. Ако пре тога момента незаконити држалац врати ствар сопственику или овај сам васпостави државину радњом која не садржи елементе кривичног дела, сопственик своје право може остваривати и судским путем.

Писац се изражава и против предлога Венедиктова и Черепакшина о увођењу у совјетско право института стицања својине одржајем. Он би хтео да и после истека рока застарелости својине (то је особеност совјетског права!), сопственик задржи своје право, што би значило да се застарелост односи само на својинску тужбу. Не треба сопственик који не врши своје право својине да ужива мању заштиту од повериоца, што би се иначе догодило ако би се увела у совјетско право установа одржаја.

Субјект права личне својине је савршено слободан у коришћењу ствари које му припадају, уз претпоставку да то коришћење није противно интересима других лица и социјалистичком правном поретку. Али у коришћењу имовине ради обављања заната који није законом забрањен сопственик је подвргнут брижљивој контроли државе.

Под располагањем аутор подразумева могућност сопственика да одређује правну судбину ствари у коју сврху може закључивати разне уговоре па и оне који нису типизирани, под условом да нису противни правилима социјалистичког друштвеног живота. Распрострањеност нетипизираних уговорних односа је израз практичних животних потреба те се не може оправдати пракса оних судова који им одричу правну заштиту.

5. — Совјетско право познаје углавном сва класична стварно-правна и облигационоправна средства заштите личне својине.

Еминентно стварноправно средство је реивиндикациона тужба. Није, по мишљењу аутора, правилно гледиште оних совјетских писаца који мисле да се овом тужбом могу захтевати и генерично одређене ствари. Видикационој тужби има места само онда кад тражена ствар постоји и може бити враћена сопственику. Ако је

ствар пропала или „обезличена“ у имовинској маси туженика, има места само тужби из облигационог односа.

Неки совјетски писци сматрају излучну тужбу не за кондемнаторну већ деклараторну, пошто се њоме захтева „признање права својине“ и тек на основу тог признања може сопственик захтевати саму ствар која је предмет тако признатог права својине. Такво цепање излучне тужбе нецелисходно је и правнотеоретски не-исправно. По својој правној природи излучна тужба је облик виндикационе тужбе. Крајњи циљ сопственика је и овде као код виндикационе тужбе: успостављање нарушене државине. Карактер излучне тужбе као виндикационе потврђује се и чињеницом да је она управљена против дужника чија се имовина пописује и оне организације односно лица на чије је тражење извршен попис.

Облик виндикационе тужбе је и тужба којом законити држалац захтева ствар од незаконитог држаоца. Није овде у питању државинска тужба, како неки мисле. Јер, кад сопственик преноси државину на неко лице, он преноси на њега и сва права потребна за очување ствари. Виндикациона тужба уопште и постоји да би се остварила воља сопственика и успоставило оно стање које је он одредио. А васпостављајући државину помоћу ове тужбе, законити држалац дела не толико у свом интересу колико у интересу сопственика, јер ствара могућност да му ствар врати у одређеном року и под предвиђеним условима. Да би изложена мисао аутора била јаснија треба имати на уму да се по совјетском праву притежање код закупа, депозита и послуге сматра државином. Законитом државином сматрају се случајеви кад такво притежање прелази од власника на невласника на основу правног посла, закона или административног акта.

Ако је ствар изашла из државине сопственика против његове воље, он је може виндицирати од сваког лица па и од савесног прибавиоца. Сопственик може употребити виндикациону тужбу против савесног прибавиоца и онда ако је ствар био поверио неком лицу па ју је ово изгубило или му је била украдена. Основ те тужбе лежи у противправној радњи лица које је ствар украдо односно утајило.

Ако је ствар вољом сопственика прешла у државину другог лица, треће лице које савесно прибави ствар од држаоца постаје сопственик и против њега се не може употребити виндикациона тужба.

Од савесног прибавиоца новац се не може виндицирати. То не значи да се новац уопште не штити стварноправним средствима. Ако се у рукама несавесног прибавиоца нађе индивидуализиран готов новац, може бити виндициран.

На крају књиге говори се о облигационоправним средствима за заштиту личне својине. Тој сврси служе норме које регулишу односе из неоснованог обогаћења, из проузроковања штете, затим норме које се односе на пуноважност уговора, посебно на утицај принуде, претње, заблуде, итд. Уопште све установе совјетског облигационог права користе се више или мање за заштиту личне својине грађана СССР.

Обрен Д. Станковић